

Mindig csak arról ír, amit vagy akit méltatásra érdemesnek tart. Szubjektív értékrendje ha ma már nem mindig állja is meg a helyét, azt határozottan megmutatja, hogy mindig tudatosan választott és vállalta választását. Csaknem minden tanulmányát szélesebb áttekintés vezeti be, hogy ezzel kora irodalmában elhelyezhesse az író, a művet, a jelenséget, és így mint az egységes egész részét mutassa meg. Az egésznek összegező láttatásán kívül kötelező feladatának érzi az erdélyi magyar irodalom elemzését, új hajtásainak bíráló értékelését, ami már nemcsak kritikus, hanem lapszerkesztői feladata is volt. Sok mindenre fölfigyel. Egyik meghökentető, de teljesen reális ötlete: középiskolai értesítőket böngész és megállapítja, hol tart a korabeli Magyarországon az irodalomtanítás. Iskolai fogalmazási feladatok címeiből! S milyen igaza volt!

Kedvére való a művek lélektani hátterének és az írói-művészi alkotómunka lelki folyamatának vizsgálata, amely legtöbb tanulmányában kisebb-nagyobb teret kap (pl. Madách, Petőfi, Osvát, Babits). Hogy alkotáslélektani fejtegetései elfogadhatóak-e, vitatható (pl. Petőfi). Mentségére: ő maga sem megcáfолhatatlan igazságoknak, csak a megismerés egyik módjának szánta őket, segítve ezzel a mű megközelítését, megértését.

Humanista, művelt, kereső elme. Életpályájának gondos kutatója, Pomogáts Béla, szerkesztői-cikkirői munkásságának nyomain olyan értékeket talált, amiket biztos örömmel szerkeszthetett és adhatott át az érdeklődőknek: irodalmi hagyományaink egyik értékes részét mentve így át a porosodó folyóiratokból. Értő tanulmánya, amely végigkíséri Kuncz Aladár életútját, természetesen itt elsősorban tanulmányírói és szerkesztői munkájáról szólva, megmutatja valóságos értékeit, de azt is, hogy polgári humanista illúziói, sajnos, illúziók maradtak. Nem csoda, hogy korai halála után gyakran érezhetők jelenlétének hiányát az élesedő sovinizmus egyre rosszabb indulatokat fölkaravó harcaiban.

Jelenléte, jó ügyet szolgálva, ezzel a kötettel újra valóságos lett.

*Sinka Erzsébet*

**Nádasdi Péter: A tölgyfa árnyékában. Bp. 1974. Móra K. 203 l. (Kozmosz Könyvek)**

Veres Péter oly közel áll hozzánk időben, hogy szükségszerűen sokat tudunk életéről, írói pályájának kibontakozásáról, belső vívódásairól és életének küzdelmeiről egyaránt. Külső források: méltatások, bírálatok és — sajnos már — visszaemlékezések is bőven állnak rendelkezésünkre, hogy jobban meg-

ismerhessük munkás életét, irodalmunkban és közéletünkben évtizedek alatt megformálódott szerepét. Szerényen, kérdés nélkül, mindenkorai nézeteinek hű vállalásával és a rá jellemző őszinte önkritikával ő maga is nemegyszer vállalkozott arra, hogy értékelje már megtett útját, vázolja elképzeléseit, vágyait és terveit.

Ezt a színes és gazdag képet egészíti ki új vonásokkal és árnyalatokkal Nádasdi Péter könyve. Egy serdülő gyermek, természetesen nem láthatta mindig tisztán a közvetlen környezetében, de mégis mintegy fölötte kibontakozó nagy szellem fejlődését, törekvéseit és ellentmondásait. A későbbi felismerések világában, a visszaemlékezések meg-elevenedésével azonban megteremtődött az igényes értékelés alapja. Éppen ezért nagyon tiszteletré méltó az objektivitásra, sőt néha talán a naivitásra való törekvés, az a szerény, de annál értékesebb krónikáisi igény, amellyel a fiú beszámol az apa, szemei előtt lezajlott életéről, a család sokszor keserves boldogulásáról, sőt a saját születését megelőző idők eseményeiről is.

Veres Péter tiszta emberi alakja nem állna előttünk ilyen világosan e vallomás-értékű, közvetlen hangú írás nélkül. A tisztántúli szegényparaszt sokszor keservesen munkás (néha pedig még szorongatóbban munkanélküli) élete csak akkor válhatott ilyen acélossá edzett életmű kohójává, ha ez ekkora akaraterebe és ilyen tehetségbe ütközött. A sokszor csaknem kilátástalan mindennapok vázlatos, de annál hűbb leírása a maga valóságában eleveníti meg azt a környezetet és azt a világrendet, amelyben csodával határosnak tűnhetne egy — a magasabb művelődés lehetőségeitől szándékosan és szinte légmentesen elzárt osztályhoz tartozó — ember kitörése és boldogulása. A saját erejére támaszkodó, elhivatottságát átérző és családi környezetét szinte erőddé építő tehetség azonban szétfeszítette a történelem által szűkre szabott kereteit. A kitaruló világ távlati, a lelküdre váró akadályok, az erőszak és a korlátolt rosszindulat sokszor nagyonis kézzel fogható jelei megrettentették az író szeretteit, olykor szinte reménytelenül teheték pillanatnyi helyzetét, de nem tudták megtörni hitét a gyökeres változások szükségességében és lehetőségében.

Ennek a későbbi bizonyossággá érett és végül igazolódtott hitnek első gyümölcsei értek meg — sokszor erőn felüli, de mégis lendülettel végzett munkában — a kötet írójának nyiladozó szemei előtt. Szerző visszatekintése érezhetően mindig hű, és talán éppen ezért néha rapszodikusnak tűnhet. Mintha spontán módon, nem valóságos sorrendben, még csak nem is jelentőségük, fontosságuk szerint elevenednének meg azok az események és mozzanatok, amelyek megmaradtak az azóta

felnőtt ember tudatában. A háború utáni nemzedék talán már nem is érti, mekkora csapást jelenthetett egy nincstelen parasztcsalád életében a beszakadó kémény vagy a leomló házfal. Csak akkor válik érthetővé az ilyen események ábrázolásának tudatos jelképe, amikor egy ország, sőt egy egész világrend korhadt eresztékeinek széthullását állítja párhuzamként elének a könyv írója. A nagy összeomlást követő kábulatban, az ezernyi különböző irányban ható és munkáló erők és érdekek kusza összevisszaságában, az új rend építésének hajnalán volt szükség — jobban, mint bármikor — az élet minden lelki és fizikai megpróbáltatását hallatlan akaraterővel, a végsőkig is megfeszülve elviselni képes teremtő emberek kiállítására.

És Nádasdi Péter könyve éppen ezen a ponton szenved törést.

Méltán tarthat számot érdeklődésünkre a Tiszántúl háború utáni, sőt még a világméretű végkifejlet előtt megkezdődött éledésének ábrázolása. Szívesen olvasnánk erről többet a szerző tárgyilagos, közvetlen és ízes stílusában. A balmazújvárosi talpraállás kezdeteinek ábrázolása itt azonban majdnem a fölösleges epizód szintjére veti vissza ezt az egyébként szép és nem kevésbé fontos, immár a történelem által igazolt eseménysort.

Bizunk benne, hogy ezzel nem szakad meg a már közreadott elbeszélés fonala, és a közeli jövőben számíthatunk annak hasonlóan őszinte, világos és fiú szerettől áthatott folytatására.

Hiszen a kitartás, a tehetség és a történelmi igazságszolgáltatás sikeréért küzdő akarat fája csak ezután terebélyesedett ki igazán — ma már teljes megalapozottsággal századunk hazai irodalmának klasszikusai közé tartozó Veres Péter munkásságában is.

F. Nagy Géza

**Juhász Géza: Könyvek országútján. Tanulmányok, cikkek. Újvidék 1973. Fórum K. 231 l.**

Az irodalomtörténész és szerkesztő Juhász Géza könyve fontos állomás a délszláv—magyar kapcsolattörténeti kutatások folyamataiban éppúgy, mint a jugoszláviai magyar irodalom történetében. Nyugodtan leírhatjuk: nélkülözhetetlen kézikönyv lesz mindazok számára, akik a felszabadulás utáni jugoszláv—magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok, valamint a negyvenöt utáni jugoszláviai magyar irodalom vizsgálatára vállalkoznak. Összegező munka, amely egyfelől a jugoszláviai magyar könyvkiadás eredményeit tartalmazza, másfelől meg bepillantást enged a szerző szerkesztői és irodalomtörténeti műhelyébe.

A tartalmilag nagy részre tagolódó kötet első egységében az 1945—1970 közötti jugoszláviai magyar könyvkiadásról, a jugoszláviai magyar írók alkotó munkásságának feltételeiről, a nép és nemzetiségek közötti kétirányú közeledés irodalmi vetületéről olvashatunk tanulmányokat, a másodikban a jugoszláv—magyar s a kelet-európai irodalmak közötti kapcsolatok kérdésköre szerepel, a harmadikban Csuka Zoltán portréja kapott helyet, míg a negyediket, a *Függelék* címűt, bibliográfiák gazdag adatanyaga tölti meg.

Juhász könyvének írásai — elsősorban is a jugoszláviai magyar irodalom felszabadulás utáni fejlődéstörténetét érintőek — alapos tájékozottságról, biztos tárgyismeretről tanúskodnak. Hasznosságukat majd a jugoszláviai magyar irodalom jelzett időszakának történeti feldolgozásakor érzékelhetik igazán a szakemberek. Egy sor fontos megfigyelése van, jelenségekre figyelmeztet, hibákat és tennivalókat sorol fel. A jugoszláviai magyar irodalom 1945 és 1970 közötti negyedszázadának korszakolási kísérletét éppúgy észre kell vennünk a tanulmányokban, mint az értéktérmetésre vonatkozó észrevételeit. Fontos és továbbgondolásra érdemes megállapításnak tartjuk pl. azt, amit az 1953 és 1957 közötti évek irodalmi apályáról mond, amikor „válságkorszaknak” minősíti a jelzett éveket, de hasonlóan vélekedhetünk a jugoszláviai magyar regény történetével kapcsolatos megfigyelésekről is.

A jugoszláviai magyar könyvkiadás és az ottani magyar irodalom viszonyairól érthetően a legavatottabb szakértőként szól, kivált a Forum Könyv- és Lapkiadó Vállalat tevékenységének jellemzésekor. Egyetértünk vele, amikor megállapítja: ha „a felszabadulás utáni első évtized magyar könyvtermésében” az egysíkúság dominált, „akkor a második időszakot mindenekelőtt a változatos, a hagyományos és avantgárd irányzatok egymasmellettisége jellemzi” (23.). Vagyis: jelentős előrelépés történt, anélkül — s a könyvből tudjuk ezt is —, hogy a Forum feladta volna kiadói politikájában az egyvonalúságot.

Gondokról is informál Juhász Géza könyve. Az igen fontos tudomány szerepet betöltő Hungarológiai Intézet könyvkiadási gondjairól éppúgy beszél, mint a jugoszláviai magyar írók alkotói tevékenységének nehézségeiről, s arról is, hogy „egész sor tudományág, tudományos szakterület magyar ajkú tudósai számára” még „semmilyen lehetőség nincs... hogy kutatásuk eredményeit anyanyelvükön közreadják” (35.). Sort kerít aztán a jugoszláviai magyar irodalmi élet egy másik gondjának felemlítésére is, amely némelykor jelentősen visszavetheti a kibontakozást. A provincializmus körüli